

"למה אלוהים זנחת לנצח!?"

גישות שונות לבעיית החורבן בספר תהלים

מזמור קל"ז – החורבן בא בשל האויבים

בית א'	בית ב'	בית ג'
א על-נהרות בבל שם ישבנו גם-בכינו בזכרנו את-ציון ¹ : ב על-ערבים בתוכה תלינו כנרותינו: ג כי שם שאלוננו שובינו דברי-שיר ותללינו שמחה שירו לנו משיר ציון: ד איך נשיר את-שיר ה' על אדמת נכר:	ה אם-אשכחך ירושלים תשכח ימיני: ו תדבק לשוני לחכי אם-לא אזכרכי ² אם-לא אעלה את-ירושלים על ראש שמחתי:	ז זכר ה' לבני אדום את יום ירושלים האמרים ערו ערו עד היסוד בה: ח בת-בבל השדודה אשרי שישלם-לך את-גמולך שגמלת לנו: ט אשרי שיאחז ונפץ את-עלליך אל-הסלע:

1. מה הקשר בין השבועה "אם אשכחך..." לעונש? ראב"ע לפס' ה:

אם – ...וטעם אשכחך, כנגד בזכרנו.
וטעם ימיני, בעבור כנורותינו, כי בימין נגון היתרים...
ותדבק – טעם לשוני, כי הלשון הוגה בשירים.

2. הגילום ההלכתי של "אם לא אזכרכי" – בבא בתרא ס' ע"ב:

ת"ר כשחרב הבית בשניה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן: "בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר, ואין אתם שותין יין?" אמרו לו: "נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח ועכשיו בטל!! נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח ועכשיו בטל!!" אמר להם: "אם כן, לחם לא נאכל - שכבר בטלו מנחות!" "אפשר בפירות." "פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים!" "אפשר בפירות אחרים." "מים לא נשתה, שכבר בטל ניסוך המים!" שתקו. אמר להן: "בני, בואו ואומר לכם, שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר – שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר – שאין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה... אלא כך אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט... עושה אדם כל צרכי סעודה, ומשייר דבר מועט... עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט... שנאמר: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי וגו'"...

¹ ישעיהו נ"א, ג: "כי- נחם ה' ציון נחם כל-תרבותיה וישם מדברה קעדן וערבתה כגו-ה'..."
² ירמיהו נ"א, נ (פרק בעל קשרים רבים למזמורנו): "זכרו מרחוק את ה' ירושלים תעלה על לבבכם."

מזמור ק"ו – החורבן בא בשל חטאי ישראל

<p>(כו) וישא ידו להם להפיל אותם במדבר :</p> <p>(כז) ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות:³</p> <p>(כח) ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים :</p> <p>(כט) ויכעיסו במעלליהם ותפרץ בם מגפה :</p> <p>(ל) ויעמד פינחס ויפיל ותעצר הפגפה :</p> <p>(לא) ותחשב לו לצדקה לדר ודר עד עולם :</p> <p>(לב) ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם :</p> <p>(לג) כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו :</p> <p>חטאים לאחר הכניסה לארץ</p> <p>(לד) לא השמידו את העמים אשר אמר ה' להם :</p> <p>(לה) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם :</p> <p>(לו) ויעבדו את עצביהם ויהיו להם למוקש :</p> <p>(לז) ויזבחו את בנייהם ואת בנותיהם לשדים :</p> <p>(לח) וישפכו דם נקי דם בנייהם ובנותיהם אשר זבחו לעצבי כנען ותחנף הארץ בדמים :</p> <p>(לט) ויטמאו במעשיהם ויזנו במעלליהם :</p> <p>(מ) ויחר אף ה' בעמו ויתעב את נחלתו :</p> <p>(מא) ויתנם ביד גוים וימשלו בהם שנאיהם :</p> <p>(מב) וילחצום אויביהם ויכנעו תחת ידם :</p> <p>(מג) פעמים רבות יצילים והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם :</p> <p>הגאולה</p> <p>(מד) וירא בצר להם בשמעו את רנתם :</p> <p>(מה) ויזכר להם בריתו וינחם כרב (חסדו) חסדיו :</p> <p>(מו) ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם :</p> <p>(מז) הושיענו ה' אלהינו וקבצנו מן הגוים להדות לשם קדשך להשתבח בתהלתך :</p> <p>(מח) ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללו יה :</p>	<p>פתיחה</p> <p>(א) הללויה הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו :</p> <p>(ב) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו :</p> <p>(ג) אשרי שמרי משפט עשה צדקה בכל עת :</p> <p>(ד) זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך :</p> <p>(ה) לראות בטובת בחיריך לשמח בשמחת גויך להתהלל עם נחלתך :</p> <p>חטאי ישראל לאורך סיפורי התורה</p> <p>(ו) חטאנו עם אבותינו העונו הרשענו :</p> <p>(ז) אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך לא זכרו את רב חסדיך וימרו על ים בים סוף :</p> <p>(ח) ויושיעם למען שמו להודיע את גבורתך :</p> <p>(ט) ויגער בים סוף ויחרב ויוליכם בתהמות כמדבר :</p> <p>(י) ויושיעם מיד שונא ויגאלם מיד אויב :</p> <p>(יא) ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר :</p> <p>(יב) ויאמינו בדבריו לשירו תהלתו :</p> <p>(יג) מהרו שכחו מעשיו לא חכו לעצתו :</p> <p>(יד) ויתאו תאוה במדבר וינסו אל בשימון :</p> <p>(טו) ויתן להם שאלתם וישלח רזון בנפשם :</p> <p>(טז) ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה' :</p> <p>(יז) תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם :</p> <p>(יח) ותבער אש בעדתם להבה תלהט רשעים :</p> <p>(יט) יעשו עגל בחרב וישתחו למשכה :</p> <p>(כ) וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עשב :</p> <p>(כא) שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים :</p> <p>(כב) נפלאות בארץ חם נראות על ים סוף :</p> <p>(כג) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית :</p> <p>(כד) וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו :</p> <p>(כה) וירגנו באהליהם לא שמעו בקול ה' :</p>
---	---

3. החורבן נגזר כבר בחטא המרגלים – תנחומא (בובר) שלח כ"א:

ותשא כל העדה ויתנו את קולם... אותו קול שבכיתם גרם לכם ללקות כשונאין... שנטלתם ירושה לדורות, שבכו העדה בליל תשעה באב, אמר הקב"ה אתם בכיתם בכייה של חנם, אני אקבע לכם לילה הזה בכייה לדורות, ומן אותה שעה נגזרה גזירה על בית המקדש ליחרב, ושיגלו בני ישראל לבין האומות, שנאמר וישא ידו להם [להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות] (תהלים ק"ו, כו-כז), נשיאת יד כנגד נשיאת קול.

³ בדומה ביחזקאל כ': " (כא) וימרו בי הבנים בחקותי לא הלכו ואת משפטי לא שמרו לעשות אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם את שבתותי חללו ואמר לשפף חמתי עליהם לכלות אפי בם במדבר : (כב) והשבתתי את ידי ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתי אותם לעיניהם : (כג) גם אני נשאתי את ידי להם במדבר להפיץ אתם בגוים ולזרות אותם בארצות :"

מזמור פ"ט – הכרה מובלעת בחטא, תוך האשמת ה' בחורבן

4. המשורר ידבר כנגד ה' הנכבד קשות – ראב"ע לתהלים פ"ט, ב:

והיה בספרד חכם גדול וחסיד וזה המזמור היה עליו קשה ולא היה קורא אותו ולא היה יכול לשמוע בעבור כי זה המשורר ידבר כנגד השם הנכבד קשות!

5. מזמור פ"ט:

(א) משפיל לאיתן האזרחי:

ה' ובית דוד	ה' והשמים	
<p>(ד) פְּרִיטֵי בְרִית לְבַחֲרֵי נִשְׁבַּעְתִּי לְדָוִד עֶבְדִּי: (ה) עַד עוֹלָם אֶכִּין זָרַעְךָ וּבְנֵינִי לְדָר וְדָר כִּסְאֶךָ סֵלָה:</p>	<p>(ב) חֲסִדֵי ה' עוֹלָם אֲשִׁירָה לְדָר וְדָר אֹדִיעַ אֲמוֹנְתֶךָ בְּפִי: (ג) כִּי אֲמַרְתִּי עוֹלָם חֲסִד יִבְנֶה שָׁמַיִם תִּכְנֶן אֲמוֹנְתֶךָ בְּהֵם:</p>	<p>מבוא למזמור</p>
<p>ה' כרת ברית נצחית עם בית דוד</p> <p>(כ) אֲזַדְבַּרְתָּ בְּחֻזֹן לְחִסְדֶּיךָ וּתְאִמַּר שׁוֹיִתִּי עֶזְרַךְ עַל גְּבוּרַת הַרְיָמוֹתַי בְּחֹר מַעַם: (כא) מִצְאֵתִי דָוִד עֶבְדִּי בְּשֶׁמֶן קִדְשֵׁי מִשְׁחָתִיו: (כב) אֲשֶׁר יָדִי תִכּוֹן עִמּוֹ אֶף זְרוּעֵי תְאֻמְצָנִי: (כג) לֹא יִשָּׂא אוֹיֵב בּוֹ וּבֶן עוֹלָה לֹא יַעֲנֶנּוּ: (כד) וְכַתּוּתִי מִפְּנֵי צָרָיו וּמִשְׁטָאֵיו אֲגוּף: (כה) וְאֲמוֹנְתִי וְחֲסִדִּי עִמּוֹ וּבִשְׁמֵי תְרוּם קִרְנוֹ: (כו) וְשִׁמְתִי בְּיָם יָדוֹ וּבִבְהָרוֹת יִמִּינוּ: (כז) הוּא יִקְרָאנִי אָבִי אֶתְּהָ אֵלִי וְצוּר יִשׁוּעָתִי: (כח) אֶף אֲנִי בְּכוֹר אֶתְּהָוּוּ עֲלִיּוֹן לְמַלְכֵי אֶרֶץ: (כט) לְעוֹלָם (אשֶׁמֶר) אֲשֶׁמֶר לוֹ חֲסִדִּי וּבְרִיתִי נֶאֱמַנְתָּ לוֹ: (ל) וְשִׁמְתִי לְעַד זָרְעוֹ וְכִסְאוֹ כִּימֵי שָׁמַיִם:</p> <p>(לא) אִם יַעֲזְבוּ בְנֵי תוֹרָתִי וּבְמִשְׁפָּטֵי לֹא יִלְכוּן: (לב) אִם חִקְתִּי יִחַלְלוּ וּמִצְוֹתַי לֹא יִשְׁמְרוּ: (לג) וּפְקֻדָּתִי בְּשֶׁבֶט פִּשְׁעֵם וּבִנְגִיעֵם עֲוֹנִם: (לד) וְחֲסִדִּי לֹא אֶפִּיר מֵעַמּוֹ וְלֹא אֲשַׁקֵּר בְּאֲמוֹנְתִי: (לה) לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצֵא שִׁפְתֵי לֹא אֲשַׁנֶּה: (לו) אַחַת נִשְׁבַּעְתִּי בְּקִדְשֵׁי אִם לְדָוִד אֶכְזָב: (לז) זָרְעוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה וְכִסְאוֹ כִּשְׁמֵשׁ נִגְדִּי: (לח) כְּגֵרַח יִכּוֹן עוֹלָם וְעַד בְּשַׁחַק נֶאֱמַן סֵלָה:</p> <p>ה' זנח את בית דוד וחזק את אויביו</p> <p>(לט) וְאֶתְּהָ זָנַחְתָּ וּתְמַאֵס הִתְעַבְרַתָּ עִם מְשִׁיחֶךָ: (מ) נֶאֱרַתְּהָ בְּרִית עֲבָדֶיךָ חֲלַלְתָּ לְאֶרֶץ נִזְרוֹ: (מא) פָּרַצְתָּ כָּל גְּדֵרֹתַי שִׁמְתָּ מִבְּצָרָיו מִחַתָּה: (מב) שִׁשְׁהוּ כָּל עֲבָרֵי דָרְךָ הִיָּה חֲרָפָה לְשִׁכְנוֹ: (מג) הַרְיָמוֹתַי קָמוּ צָרָיו וְשִׁמְחָתָה כָּל אוֹיְבָיו: (מד) אֶף תִּשְׁיֵב צוּר חֲרָבוֹ וְלֹא תִקְיָמוּתוֹ בְּמִלְחָמָה: (מה) הַשִּׁבְתָּ מִטְּהָרוֹ וְכִסְאוֹ לְאֶרֶץ מִגְרָתָה: (מו) הַקְּצַרְתָּ יְמֵי עֲלוֹמָיו הֶעֱטִיתָ עָלָיו בּוֹשָׁה סֵלָה:</p> <p>תחינה שה' ישוב לבריתו עם בית דוד</p> <p>(מז) עַד מָה ה' תִּסְתַּר לְנִצַּח תִּבְעַר כְּמוֹ אֵשׁ חֲמָתֶךָ: (מח) זָכַר אֲנִי מָה חָלַדְתָּ עָלַי מָה שָׁנֵאתָ בְּרִאתִי כָּל בְּנֵי אָדָם: (מט) מִי גִבֹר יִחְיֶה וְלֹא יִרְאֶה מָוֶת יִמְלֹט נִפְשׁוֹ מִיַּד שְׂאוֹל סֵלָה: (נ) אֵיךָ חֲסִדֶיךָ הָרֵאשִׁינִים אֲדַנְּי נִשְׁבַּעְתָּ לְדָוִד בְּאֲמוֹנְתֶךָ: (נא) זָכַר אֲדַנְּי חֲרַפְתָּ עֲבָדֶיךָ שְׂאֵתִי בְּחִיקֵי כָּל רַבִּים עַמִּים: (נב) אֲשֶׁר חָרְפוּ אוֹיְבֶיךָ ה' אֲשֶׁר חָרְפוּ עֲקֻבוֹת מְשִׁיחֶךָ: (נג) בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אֲמֵן וְאָמֵן:</p>	<p>גוף המזמור</p> <p>(ו) וַיִּזְדוּ שָׁמַיִם פְּלֹאֶךָ ה' אֶף אֲמוֹנְתֶךָ בַּקֹּהֶל קִדְשֵׁים: (ז) כִּי מִי בִשְׁחַק יַעֲרֹךְ לְה' יִדְמָה לְה' בְּבֵנֵי אֱלִים: (ח) אֵל נַעֲרָךְ בְּסוּד קִדְשֵׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל כָּל סִבִּיבָיו: (ט) ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי כְמוֹד חֲסִין יְהִי וְאֲמוֹנְתֶךָ סִבִּיבוֹתֶיךָ: (י) אֶתְּהָ מוֹשֵׁל בְּגֵאוֹת הַיָּם בְּשׂוֹא גִלְיוֹ אֶתְּהָ תִשְׁבַּחֵם: (יא) אֶתְּהָ דְכַאֲתָ כְּחַלֵּל רָהַב בְּזְרוּעַ עֲזָךְ פְּזַרְתָּ אוֹיְבֶיךָ: (יב) לָךְ שָׁמַיִם אֶף לָךְ אֶרֶץ תִּבְל וּמִלְאָה אֶתְּהָ יְסֻדְתָּם: (יג) צַפּוֹן וַיִּמִּין אֶתְּהָ בְּרִאתָם תִּבּוֹר וְחֲרָמוֹן בְּשִׁמְךָ יִרְנְנוּ: (יד) לָךְ זְרוּעַ עִם גְּבוּרָה תִעֲזֵר לָךְ תְרוּם וּמִשְׁפָּט מִכּוֹן כִּסְאֶךָ חֲסִד וְאֱמֶת יִקְדָּמוּ פְּנֵיךָ:</p> <p>(טו) אֲשִׁרֵי הַעַם יוֹדְעֵי תְרוּעָה ה' בְּאוֹר פְּנֵיךָ יִחַלְכוּן: (יז) בְּשִׁמְךָ יִגִּילוּן כָּל הַיּוֹם וּבְצַדִּיקְתֶּךָ יְרוּמוּ: (יח) כִּי תִפְאָרְתָּ עֲזָמוֹ אֶתְּהָ וּבְרַצְנֶךָ [תִּרְיָם] תְרוּם קִרְנָנוּ: (יט) כִּי לְה' מִגְּנָנוּ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מְלַכְנוּ:</p>	

6. ה' הורג את שר הים – בנא בתרא ע"ד ע"ב:

ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שביקש הקב"ה לבראות את העולם אמר לו לשר של ים פתח פך ובלע כל מימות שבעולם אמר לפניו רבש"ע די שאעמוד בשלי מיד בעט בו והרגו שנאמר (איוב כו) בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב אמר ר' יצחק ש"מ שרו של ים רהב שמו ואלמלא מים מכסין אותו אין כל בריה יכולה לעמוד בריחו שנאמר (ישעיהו יא) לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו' כמים לים מכסים אל תקרי לים מכסים אלא לשרה של ים מכסים.

7. הברית הנצחית עם בית דוד – שמואל-ב ז':

(יב) כי ימלאו ימיה וְשָׁכַבְתָּ אֶת אֲבֹתֶיךָ וְהִקִּימְתִי אֶת זָרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ וְהִכִּינְתִי אֶת מַמְלַכְתּוֹ: (יג) הוּא יִבְנֶה בַּיִת לְשִׁמִּי וְכִנְנֹתִי אֶת פְּסָא מַמְלַכְתּוֹ עַד עוֹלָם: (יד) אֲנִי אֶהְיֶה לוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה לִּי לְבֵן אֲשֶׁר בְּהֻעוֹתוֹ וְהִכְחַתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים וּבְנֹגְעֵי בְּנֵי אָדָם: (טו) וְחִסְדִּי לֹא יִסּוּר מִמֶּנּוּ כֹּאֲשֶׁר הִסְרֹתִי מֵעַם שְׂאוֹל אֲשֶׁר הִסְרֹתִי מִלְּפָנֶיךָ: (טז) וְנֹאמֶן בְּיַדְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ עַד עוֹלָם לְפָנֶיךָ פְּסָאֵךְ יִהְיֶה נְכוּן עַד עוֹלָם:

מזמור מ"ד – הכחשת החטא והאשמת אלוהים בחורבן

עתיד	הווה	עבר
<p>הישועה המיוחלת (כד) עוֹרָה לְמָה תִּישָׁן אֲדָנָי הַקִּיצָה אֵל תִּזְנַח לְנֹצַח : (כה) לְמָה פָּנִיךָ תִּסְתִּיר תִּשְׁכַּח עֵינֵינוּ וְלִחְצֵנוּ : (כו) כִּי שָׁחָה לְעֶפֶר נַפְשֵׁנוּ דָּבַקָה לְאַרְץ בְּטִנְנוּ : (כז) קוֹמָה עֲזָרְתָה לָנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חֲסִידֶךָ :</p>	<p>הצרות שהביא ה' על עמו (י) אַף זָנַחְתָּ וַתִּכְלִימֵנוּ וְלֹא תִצָּא בְּצַבָאוֹתֵינוּ : (יא) תִּשְׁכַּחְנוּ אַחֲרֵי מִנֵּי צָר וּמִשְׁנֵאֵינוּ שָׁסוּ לָמוֹ : (יב) תִּתְנַנְנוּ כְּצֹאן מֵאֲכָל וּבְגוֹלִים זָרִיתָנוּ : (יג) תִּמְכַּר עַמְךָ בְּלֹא הוֹן וְלֹא רִבִּית בְּמַחֲרִיקָהם : (יד) תִּשְׁכַּחְנוּ חֲרָפָה לְשִׁכְנֵינוּ לַעַג וְקִלְס לְסַבִּיבוֹתֵינוּ : (טו) תִּשְׁכַּחְנוּ מִשָּׁל בְּגוֹלִים מְנוּד רֹאשׁ בַּל אֲמִים : (טז) כָּל הַיּוֹם כָּלִמְתִּי נִגְדִי וּבִשְׁת פָּנֵי כִסִּיתָנִי : (יז) מִקּוֹל מַחֲרָף וּמִגִּדְף מִפָּנֵי אוֹיֵב וּמִתְנַסָּהם :</p>	<p>ישועת ה' לאבות המשורר (א) לִמְנַצֵּחַ לְבָנֵי קִרְחַ מִשְׁכִּיל : (ב) אֱלֹהִים בְּאֲזִינוּ שְׁמַעְנוּ אֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ לָנוּ פֶּעַל פְּעֻלָּתְךָ בִּימֵיהֶם בִּימֵי קִדְם : (ג) אַתָּה יָדָד גּוֹיִם הוֹרֵשֶׁת וַתִּטְעַם תָּרַע לְאֲמִים וַתִּשְׁלַח־ם : (ד) כִּי לֹא בַחֲרָבָם יִרְשׁוּ אֶרֶץ וַיִּזְרְעוּם לֹא הוֹשִׁיעָה לָמוֹ כִּי יִמְיָדָה וַיִּזְרְעֵדָה וְאוֹר פָּנִיךָ כִּי רָצִיתָם :</p>
	<p>תגובת העם לצרות (יח) כָּל זֹאת בְּאַתָּנוּ וְלֹא שָׁכַחְנוּךָ וְלֹא שָׁקַרְנוּ בְּבְרִיתֶךָ : (יט) לֹא נִסּוּג אַחֲרֵי לְבָנוּ וַתִּט אֲשֶׁרֵינוּ מִנֵּי אֶרְחֶךָ : (כ) כִּי דָכִיתָנוּ בְּמִקּוֹם תַּנּוּם וַתִּכַּס עֲלֵינוּ בְּצַלְמוֹת : (כא) אִם שָׁכַחְנוּ שֵׁם אֱלֹהֵינוּ וַנִּפְרַשׁ כְּפִינוּ לְאֵל זָר :⁶ (כב) הֲלֹא אֱלֹהִים יִחְקֹר זֹאת כִּי הוּא יִדְעַתְעַלְמוֹת לֵב : (כג) כִּי עָלִידָה הֲרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם נִחַשְׁבָנוּ כְּצֹאן טִבְחָה :</p>	<p>ישועת ה' לדור המשורר (ה) אַתָּה הוּא מְלִכֵי אֱלֹהִים צְנִיחָה⁴ יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב : (ו) בָּדָד צָרִינוּ נִנְגַח בְּשִׁמְךָ נְבוֹס⁵ קִמֵּינוּ : (ז) כִּי לֹא בְקִשְׁתֵּי אֲבֹטָח וְחֲרָבֵי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי : (ח) כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִצָּרֵינוּ וּמִשְׁנֵאֵינוּ הִבִּישְׁתָּ : (ט) בְּאֱלֹהִים הִלְלָנוּ כָּל הַיּוֹם וְשִׁמְךָ לְעוֹלָם נוֹדָה סֶלָה :</p>

8. מבט אחר על מה שהוביל לחורבן – ירמיהו מ"ד:

(א) הַדָּבָר אֲשֶׁר הִיָּה אֵל יִרְמְיָהוּ אֵל כָּל הַיְהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם... (ב) כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר הִבֵּאתִי עַל יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל עַרְי יְהוּדָה וְהַנֶּם חֲרָבָה הַיּוֹם הַזֶּה וְאִין בָּהֶם יוֹשֵׁב : (ג) מִפָּנֵי רָעַתְם אֲשֶׁר עָשׂוּ לְהַכְעִסְנִי לְלָכַת לְקַטֵּר לְעַבְד לְאֱלֹהִים אַחֲרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּם הִמָּה אַתֶּם וְאַבְתִּיכֶם :... (ד) וְעַתָּה כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְמָה אַתֶּם עֹשִׂים רָעָה גְדוֹלָה אֵל נִפְשַׁתְכֶם לְהַכְרִית לְכֶם אִישׁ וְאִשָּׁה עוֹלָל וַיּוֹנֵק מִתּוֹךְ יְהוּדָה לְבִלְתִּי הוֹתִיר לְכֶם שְׂאֲרִית : (ה) לְהַכְעִסְנִי בְּמַעֲשֵׂי יָדֵיכֶם לְקַטֵּר לְאֱלֹהִים אַחֲרַיִם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים לְגוֹר שָׁם לְמַעַן הַכְרִית לְכֶם וּלְמַעַן הַיּוֹתֵכֶם לְקַלְלָה וּלְחַרְפָּה בְּכָל גּוֹיֵי הָאָרֶץ : (ט) הַשְׁכַּחְתֶּם אֵת רְעוֹת אֲבוֹתֵיכֶם וְאֵת רְעוֹת מְלָכֵי יְהוּדָה וְאֵת רְעוֹת נָשָׂיו וְאֵת רְעוֹתְכֶם וְאֵת רְעַת נְשִׁיכֶם אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְחִצּוֹת יְרוּשָׁלַם :... (טו) וַיַּעֲנוּ אֵת יִרְמְיָהוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַיְדַעִים כִּי מִקְטָרוֹת נְשִׁיָהֶם לְאֱלֹהִים אַחֲרַיִם וְכָל הַנְּשִׁים הַעֲמֻדוֹת קִהְלוּ גְדוֹל וְכָל הָעָם הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּפִתְרוֹס לֵאמֹר : (טז) הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ בְּשֵׁם ה' אֵינְנוּ שֹׁמְעִים אֲלֶיךָ : (יז) כִּי עָשָׂה נַעֲשֶׂה אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר נִצָּא מִפִּינוּ לְקַטֵּר לְמַלְכֹת הַשָּׁמַיִם וְהַסִּידָה לָהּ נְסָכִים כְּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ אֲנַחְנוּ וְאַבְתִּינוּ מְלָכֵינוּ וְשָׂרֵינוּ בְּעַרְי יְהוּדָה וּבְחִצּוֹת יְרוּשָׁלַם וְנִשְׁבַּע לָחֶם וְנִהְיָה טוֹבִים וְרָעָה לֹא רָאִינוּ : (יח) וּמִן אֵז חִדְלָנוּ לְקַטֵּר לְמַלְכֹת הַשָּׁמַיִם וְהַסִּידָה לָהּ נְסָכִים חֲסִרְנוּ כָּל וּבְחֲרָב וּבְרַעַב תָּמְנוּ :...

⁴ בתרגומים עתיקים מופיע הנוסח: "וואתה הוא מלכי אלקי מצוה ישועות יעקב". עמוס חכם מציע (כנראה בעקבות שיטת הרב מרגליות), ליישם פה את העקרון של 'מקרא עולה ויורד': "אתה הוא מלכי אלהים [מצוה ישועות יעקב]."

⁵ נבוס – שורש בו"ס בבנין קל שפירושו 'נרמוס' (כמו 'מבוסוס'). כך גם זכריה י', ה: "והיו כגברים בוסים בטיט".

⁶ עמוס חכם, תהלים א' (דעת מקרא), עמ' רנ"ג: א-שכחנו וגו' – 'אם' לשון שבועה השוללת את מה שנאמר לאחריה: 'אם שכחנו' – הריני נשבע שלא שכחנו את שם אלהינו... ונפרוש כפינו לאל זר – שיעורו ואם פרשנו. כלומר: הריני נשבע שלא פרשנו כפינו לאל זר.

סיכום

9. מזמורי תהילים המשיכו להיכתב עד לחתימת המקרא – שיר השירים רבה ד', ד:

בנוי לתלפיות – מהו לתלפיות, ספר שאמרו לו פיות הרבה, עשרה בני אדם אמרו ספר תהלים, אדם הראשון, ואברהם, משה, ודוד, ושלמה, על אילין חמשה לא איתפלגון, אילין חמשה אחרנייתא מאן אינון, רב ורבי יוחנן, רב אמר אסף והימן וידותון ושלשה בני קרח ועזרא, ר' יוחנן אמר אסף והימן וידותון אחד, ושלשה בני קרח (אחד), ועזרא.

10. הוכח יוכיח אתכם אם-בסתר פניו תשאון – איוב פרק י"ג:

[א] הַן כָּל רְאֵתָה עֵינֵי שְׁמַעָה אֲזִנֵּי וְתִבֶּן לָהּ: [ב] כְּדַעְתְּכֶם יְדַעְתִּי גַם־אֲנִי לֹא־נִפְלְ אֲנֹכִי מִכֶּם: [ג] אוֹלָם אֲנִי אֶל־שָׂדֵי אֲדַבֵּר וְהוֹכַח אֶל־אֵל אַחֲפָץ: [ד] וְאוֹלָם אַתֶּם טִפְלֵי שֶׁקֶר רִפְאֵי אֵלִל כְּלֶכֶם: [ה] מִי־יִתֵּן הַחֲרָשׁ תַּחֲרִישׁוּ וְיִתְּהִי לְכֶם לְחֻקָּה: [ו] שְׁמַעוּ־נָא תוֹכַחְתִּי וְרַבּוֹת שְׁפִתַי הִקְשִׁיבוּ: [ז] הֲלֹאֵל תִּדְבְּרוּ עוֹלָה וְלֹא תִדְבְּרוּ רְמִיָּה: [ח] הֲפִנִי תִשְׁאוּן אִם לֹאֵל תִּרְיִבוּ: [ט] הַטּוֹב כִּי יַחְקֹר אֶתְכֶם אִם כְּהִתֵּל בְּאֲנוּשׁ תִּהְתְּלוּ בּוֹ: [י] הוֹכַח יוֹכִיחַ אֶתְכֶם אִם־בְּסֵתֶר פְּנִים תִּשְׁאוּן: [יא] הֲלֹא שְׂאֲתוּ תִבְעַת אֶתְכֶם וּפְחָדוֹ יַפֵּל עֲלֵיכֶם:

11. כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב – איוב פרק מ"ב:

[ז] וַיְהִי אַחֲרֵי דִבְרֵי ה' אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־אִיּוֹב וַיֹּאמֶר ה' אֶל־אֱלִיפַז הַתִּימְנִי חֲרָה אַפִּי בְּךָ וּבִשְׁנֵי רְעֵידֶיךָ כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדֵי אִיּוֹב: [ח] וְעַתָּה קְחוּ־לְכֶם שִׁבְעָה פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים וּלְכוּ אֵל עַבְדֵי אִיּוֹב וְהַעֲלִיתֶם עוֹלָה בְּעַדְכֶם וְאִיּוֹב עַבְדִּי יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם כִּי אִם־פָּנִיו אֶשָּׂא לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת עִמָּכֶם נְבֻלָּה כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדֵי אִיּוֹב: [ט] וַיֵּלְכוּ אֱלִיפַז הַתִּימְנִי וּבְלָדָד הַשּׁוּחִי צֹפֵר הַנַּעֲמָתִי וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים ה' וַיִּשָּׂא ה' אֶת־פְּנֵי אִיּוֹב: [י] וְה' שָׁב אֶת־שְׁבִיבֹתָי אִיּוֹב וְהִתְפַּלְלוּ בְּעַד רְעָהוּ וַיִּסָּף ה' אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לַמִּשְׁנָה:

12. מתוך שיודעים בהקב"ה שאמתית הוא – בבלי יומא ס"ט ע"ב:

דאמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה? שהחזירו עטרה ליושנה⁷. אתא משה אמר (דברים י, יז): "האל הגדל הגבר והנורא", אתא ירמיה ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו? לא אמר נורא⁸. אתא דניאל, אמר: נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו? לא אמר גבור⁹. אתו אינהו ואמרו: אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות? ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה! - אמר רבי אלעזר: מתוך שיודעין בהקדוש ברוך הוא שאמתית הוא, לפיכך לא כזבו בו.

⁷ נראה שהכוונה לנחמיה ט', לב: "ועתה אלהינו האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית והחסד אל-ימעט לפניך את כל-התלאה אשר-מצאתנו למלכינו לשרינו ולכהנינו ולנביאינו ולצבתינו ולכל-עמך מימי מלכי אשור עד היום הזה".

⁸ ירמיהו ל"ב, יח: "עשה חסד לאֲלֵפִים וּמְשָׁלִם עִוֹן אַבּוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגְּדוֹל הַגְּבוּר ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ".

⁹ דניאל ט', ד: "וַאֲתַפְּלֶה לְה' אֱלֹהֵי וְאֶתְּוֹדֶה וְנֹאמְרָה אֲנִי אֲדַבֵּר הָאֵל הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא שֶׁמֶר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבָיו וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתָיו".